Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 11.051.005 у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, доктору економічних наук, професору, професору кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки Козловському Сергію Володимировичу

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Несвіта Костянтина Володимировича
на тему: «Соціальний потенціал розвитку економіки регіону з промисловою орієнтацією»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційної роботи

Активізація процесів розвитку постіндустріального типу економічної діяльності визначає сьогодні напрями формування й оновлення промислового комплексу України, роль якого в забезпеченні високотехнологічного зростання економіки залишається визначальною. Аналіз результатів діяльності українських промислових підприємств підтверджує вагоме значення промислового сектору у створенні доданої вартості і наповненні дохідної частини бюджету, при цьому досягнення економічного зростання промисловості України обмежується дією багатьох макроекономічних чинників та інституційних обмежень, таких як вузький фіскальний простір, недостатній обсяг ресурсів у фінансовому та банківському секторах, значний державний борг, екологічний тиск, регіональні диспропорції розвитку тощо.

З іншого боку, економіка постіндустріального типу вимагає від промисловості поступового переходу до створення виробничих підприємств нової формації, які діятимуть як суспільно значущі підприємства на основі застосування передових технологій та інновацій, всебічного використання

людського потенціалу. Найактуальнішими проблемами забезпечення стійкого розвитку промисловості в цьому контексті є низький рівень співпраці інноваційно активних промислових підприємств з сектором науки, суттєвий дефіцит високопрофесійної зайнятості, недостатній рівень інтеграції підприємств малого та середнього підприємництва у ланцюзі доданої вартості, обмежене використання промисловими підприємствами цифрових технологій та економіки знань, посилення конкуренції між регіонами за ресурси та ринки збуту, концентрація регіональних виробників переважно на власних інтересах тощо. У таких умовах визначення можливостей використання потужного потенціалу соціальних джерел розвитку промисловості, що можуть розглядатись як факторні чинники досягнення стійкого розвитку промисловості на довготривалу перспективу, набуває особливої актуальності. Зазначене вказує на своєчасність та затребуваність дослідження Несвіта К.В., дисертація якого на тему «Соціальний потенціал розвитку економіки регіону з промисловою орієнтацією» спрямована на розроблення теоретико-методологічного забезпечення і напрацювання практичних рекомендацій щодо формування соціального потенціалу розвитку економіки регіону з промисловою орієнтацію у національній господарській системі на етапі модернізації до постіндустріального типу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація К.В. Несвіта виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького національного університету імені Василя Стуса за темою «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер держреєстрації 0117U006342, 2017–2020 рр.). У межах зазначеної теми дисертантом обґрунтовано сутність соціального потенціалу розвитку економіки регіону з промисловою орієнтацією, запропоновано структуру та визначено ключові аспекти формування цього потенціалу.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, які представлені у дисертації К.В. Несвіта, характеризуються належною обґрунтованістю, про що свідчить опрацювання значної кількості праць вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, використання масштабного обсягу статистичної інформації за тематикою дослідження, необхідною апробацією результатів дослідження. Рівень проведеного дослідження дає можливість стверджувати про глибоку обізнаність дисертанта з науково-практичними розробками провідних зарубіжних учених щодо вивчення проблематики формування соціального потенціалу розвитку економіки регіону з промисловою орієнтацію у національній системі господарства постіндустріального типу.

Інформаційною базою дослідження слугували офіційні матеріали та публікації Всесвітнього економічного форуму, Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Статутного інституту особистісного розвитку, комісій ООН, а також Закони України, Постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, Міністерства розвитку громад та територій України, офіційні дані Державної служби статистики України та звітні дані підприємств Дніпропетровської області, Євростату, праці провідних вітчизняних та закордонних учених, монографічна та періодична література, результати власних досліджень автора.

К.В. Несвіт використав широкий спектр методів наукового дослідження, а саме: діалектичний метод наукового пізнання – для здійснення аналізу теоретичних основ формування поняття «соціальний потенціал» та «соціальний потенціал розвитку економіки», визначення ключових аспектів постіндустріальної трансформації промисловості та значення соціальних джерел розвитку у досягненні економічного зростання; абстрактно-логічний – для обґрунтування науково-методологічних підходів дослідження соціального потенціалу розвитку економіки регіону з промисловою орієнтацією; структурний – для визначення стратегічних орієнтирів модернізації соціального середовища

розвитку територій з промисловою орієнтацією; порівняльного аналізу та рядів динаміки – для оцінювання впливу соціального потенціалу на розвиток економіки країн-лідерів промислового виробництва, визначення ключових чинників формування соціального потенціалу на регіональному рівні; статистичний та експертний метод – для апробації збалансованої системи оцінювання соціального потенціалу розвитку економіки регіону; системно-функціональний – для визначення умов і факторно-критеріальних характеристик формування соціального потенціалу регіону з промисловою орієнтацією та можливостей здійснення управлінського впливу на цей процес.

Застосування такого інструментарію дослідження дало змогу дисертанту вирішити поставлені завдання і сформулювати обґрунтовані висновки, зокрема сформувати теоретико-методологічне підґрунтя дослідження соціального потенціалу як ключового компонента забезпечення стійкого розвитку економіки; дослідити роль соціального потенціалу в концепції постіндустріальної трансформації промисловості; узагальнити науково-методологічні підходи до дослідження соціального потенціалу розвитку промислово орієнтованого регіону, визначити сутність поняття «територія з промисловою орієнтацією»; здійснити структурну оцінку впливу соціального потенціалу на розвиток економіки країн з домінуючим індустріальним сектором виробництва; проаналізувати чинники формування соціального потенціалу розвитку економіки промислово орієнтованих регіонів України; обґрунтувати систему оцінювання соціального потенціалу розвитку економіки Дніпропетровського регіону як території з промисловою орієнтацією; запропонувати стратегічні напрями модернізації соціального середовища розвитку територій з промисловою орієнтацією у національній системі постіндустріального типу; визначити умови і факторно-критеріальні характеристики формування соціального потенціалу розвитку промислово орієнтованого регіону; обґрунтувати багаторівневу модель вимірювання якості соціального потенціалу стійкого регіонального розвитку.

Достовірність та обґрунтованість основних наукових положень дисертаційної роботи К.В. Несвіта підтверджується їх апробацією на науково-

практичних конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях України та закордону, у наукових періодичних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз, використанням у практичній діяльності державними установами і закладами, а також у навчальному процесі.

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх новизна

Результати проведених автором наукових досліджень характеризуються новизною та в комплексі спрямовані на концептуальне обґрунтування вирішення проблеми формування соціального потенціалу розвитку економіки регіонів з індустріальною орієнтацією, удосконалення теоретико-методологічного апарату його вимірювання, а також на розроблення стратегічних напрямів модернізації управління процесами реалізації соціального потенціалу промислово орієнтованих територій за постіндустріального характеру економічних відносин.

Дослідження дало змогу сформулювати низку висновків і рекомендацій науково-теоретичного та практичного змісту. Зокрема, необхідно відзначити запропоновані автором підходи до розуміння сутності поняття «соціальний потенціал», що в авторському трактуванні розглядається як спроможність суб'єктів суспільних відносин застосовувати соціальні важелі впливу на розвиток суспільства в умовах визначеного стану соціального середовища (с. 42-43). У роботі розкрито поняття «соціальний потенціал розвитку економіки», що характеризується як спроможність суб'єктів суспільних відносин реалізовувати соціальні важелі впливу на економіку, формуючи цінності на основі концентрації соціальних джерел зростання, узгодження та інституційного закріплення інтересів заінтересованих сторін (с. 54).

Дисертантом уточнено та проаналізовано компоненти соціального потенціалу розвитку промисловості (с. 108-110). Запропонована аналітична структура диференціює показники за характером впливу та напрямами регулювання: показники прямого впливу як кількісні й якісні характеристики

людського потенціалу, особливості процесу його збереження, раціональної реалізації та розвитку, які враховують необхідність соціальної інклюзії, залучення суб'єктів підприємництва до процесів соціального розвитку території; показники, що потребують опосередкованого регулювання (ступінь довіри між різними суб'єктами соціального та економічного впливу на розвиток території). Це стало підставою для подальшого включення окреслених показників до розробленої автором системи інтегрального вимірювання соціального потенціалу регіону з промисловою орієнтацією.

У дисертації отримали смислове прирощення науково-методичні засади обґрунтування та оцінювання напрямів впливу соціального потенціалу на забезпечення стійкості розвитку регіону з промисловою орієнтацією, що засновані на комплексному врахуванні таких чинників: інституційні (соціальна довіра, соціальна відповідальність, партнерські настанови міжгалузевої взаємодії, розвиток мережевого потенціалу бізнес-асоціацій); кластерні (соціальні зв'язки та взаємодія як передумова створення, підтримування та промоції спільних ціннісних орієнтирів, норм і зразків економічної поведінки, формування соціального бренду промисловості); індивідуально-особистісні (довіра та соціальна згуртованість індивідуальних суб'єктів, соціальна фасилітація як базис для елімінації соціальної, економічної, гендерної нерівності, нагромадження соціального капіталу) (с. 134-137).

Основним науковим результатом, що характеризується новизною, є розроблений та апробований науково-методологічний інструментарій оцінювання соціального потенціалу розвитку економіки регіону з промисловою орієнтацією (с. 149-159). Зазначений інструментарій містить компонентну систему вимірювання, а свідченням його аналітичної значущості став розрахований у роботі інтегральний індекс соціального потенціалу. Цей індекс передбачає поточне оцінювання джерел розвитку соціального потенціалу, виокремлення та групування чинників соціального характеру; конструювання та параметрування матриці досліджень; ранжування впливу виокремлених груп показників на інтегральне значення рівня розвитку соціального потенціалу.

У роботі обґрунтовано систему стратегічних орієнтирів модернізації соціального середовища розвитку промислово орієнтованих територій для цілей його капіталізації (с. 169-182). Запропонована система має три основні складові: технологічну, що орієнтується на зміцнення технологічної взаємодії на цифрових засадах між секторами економіки з метою ефективного використання соціально значущих ресурсів; гуманітарну, що втілює людський капітал і спрямована на подолання дисбалансів між попитом і пропозицією робочої сили; партнерську, що передбачає активне використання переваг державно-приватного партнерства в контексті залучення невеликих виробників із малого та середнього підприємництва до ланцюжків створення доданої вартості та до осучаснення економічних, соціальних та інфраструктурних елементів промислових бізнес-екосистем.

Вагомим результатом проведеного дослідження виступає розроблений дисертантом механізм здійснення управлінського впливу на формування соціального потенціалу розвитку економіки промислово орієнтованого регіону(с. 195-199). Механізм базується на специфіці прояву факторно-критеріальних умов та включає низку загальних і спеціальних інструментів на макро-, мезо- та мікрорівнях формування соціального потенціалу.

Науковий та практичних інтерес становлять запропоновані автором підходи щодо розвитку методології раціоналізації процесу використання соціального потенціалу розвитку економіки регіону, які запроваджують низку оптимізаційних моделей для ідентифікації параметрів ефективної реалізації цього потенціалу, для пріоритизації напрямів стимулювального управлінського впливу, для оцінювання результатів використання соціального потенціалу в контексті досягнення необхідного оптимального рівня соціально-економічного розвитку регіону (с. 202-207).

Зазначене дає підстави зробити висновок, що визначені автором мета та завдання дисертації є реалізованими. Сформульовані висновки відповідають змісту роботи, підтверджують наукову оригінальність дослідження.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретична цінність роботи полягає у поглибленні методологічних засад системного дослідження формування соціального потенціалу розвитку економіки регіону з промисловою орієнтацію, у науковому обґрунтуванні практичних заходів соціалізації економічних відносин на різних рівнях управління промисловим сектором. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, вирізняються новизною і створюють підґрунтя для подальших наукових розвідок, що актуалізують соціальний потенціал як ключовий компонент забезпечення сталості регіонального розвитку. Авторські напрацювання зміцнюють методичну основу для вивчення проблематики соціального потенціалу в розрізі потреб і специфіки промислово орієнтованого регіону, розширюють розуміння суті низки категорій, важливих з позиції забезпечення повноцінності соціального середовища ефективного функціонування територій з промисловою орієнтацією.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, викладені у дисертації, використано під час підготовки робочих матеріалів для зацікавлених установ та організацій економічного профілю різного рівня. Науково-методичні та практичні рекомендації дисертанта знайшли застосування у ході виконання функціональних завдань Департаменту економічного розвитку Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка №1743/0/31-19 від 20.12.2019 р.), в діяльності ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат» (довідка №01ВМ/127 від 30.12.2019 р.).

Окремі результати дослідження запроваджено у навчальний процес Донецького національного університету імені Василя Стуса для викладання дисциплін «Соціальна політика», «Людський розвиток», «Державне та регіональне управління», «Теорія галузевих ринків» (довідка №12/01.1.3-43 від 05.02.2020 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертації
в опублікованих роботах автора

Основні результати дослідження К.В. Несвіта, які покладено в основу дисертації, викладено у 7 наукових працях загальним обсягом 3,21 д.а., з яких

особисто автору належить 2,84 д.а., з них у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу – 1 стаття (у співавторстві), у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України – 4 статті, а також 2 публікації за матеріалами науково-практичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження по змісту дисертації

Дисертація не позбавлена певних недоліків та дискусійних положень. Зокрема, необхідно вказати на такі зауваження:

1. Судячи з тексту роботи (параграф 1.1, зокрема с. 28-33) та передбачених відповідних посилань у списку використаних джерел, автор розглядає соціальний потенціал розвитку економіки в контексті вимог концепції *сталого* розвитку, однак у роботі веде дискусію довкола проблематики *стійкості* розвитку. Є потреба уточнити авторську позицію щодо співвідношення цих категорій. Як видається, сталість концептуально не зводиться до стійкості розвитку.

2. У другому розділі дисертації виявлено вплив соціального потенціалу на розвиток економіки країн з розвинутим індустріальним сектором виробництва (с. 109-110). Авторові доцільно було би пояснити вибір для оцінювання саме таких країн, як Німеччина, США та Японія. Адже у самій роботі неодноразово позиціонуються як лідери також Китай, Франція, Сінгапур, Великобританія, Південна Корея, Індія тощо.

3. Автор справедливо звертає увагу на вагомість впливу тіньової економіки в контексті розвитку промисловості України (с. 118). Однак наведені аргументи щодо масштабу та напряму цього впливу потребують ширшого обґрунтування, конкретизації та уточнення.

4. Дисертант послуговується терміном «соціальна включеність» (с. 80, 131, 176-177 тощо), вказуючи на необхідність спрямувати управлінські зусилля на покращення становища «соціально виключених» груп. Проте необхідно звернути увагу, що еволюція економічної термінології сьогодні дає змогу

вживати точнішу (і більш прийнятну в контексті дослідження соціалізації економічних процесів) словосполуку – «соціальне залучення», що протиставляється соціальному відторгненню як становищу маргіналізованих верств населення.

5. Автором досліджено моделі індустріальної кластеризації регіону (італійська, японська, фінська, північноамериканська та індо-китайська моделі), що розрізняються в залежності від вихідних умов галузевого чи регіонального співробітництва й організації контрагентів в середині системи (табл. 3.4, с. 211-213). У дисертації варто було б презентувати ті особливості кожної моделі, які можна використати в Україні з метою розвитку соціального потенціалу регіону, а також окреслити перспективи їх реалізації.

Указані недоліки та зауваження в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, а наявність дискусійних положень свідчить про її складність і актуальність.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Структура дисертації є класичною: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Роботу виконано в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій та логічній послідовності. За обсягом, змістом, структурою, повнотою викладу результатів, оформленням вона відповідає встановленим вимогам.

Наведена в дисертації анотація повною мірою висвітлює основні положення та висновки наукового дослідження, відображає структуру роботи та послідовність викладу теоретичного матеріалу. Фактів порушення здобувачем академічної доброчесності не виявлено, оскільки в дисертації автором наведено посилання на відповідні джерела інформації, а також дотримано норми законодавства, що регулюють авторське право.

Загальний висновок

Дисертація К.В. Несвіта «Соціальний потенціал розвитку економіки регіону з промисловою орієнтацією» є завершеним дослідженням, містить вирішення актуального науково-практичного завдання, що полягає у поглибленні науково-методичного обґрунтування та розробленні теоретико-методологічного забезпечення і практичних рекомендацій щодо формування соціального потенціалу розвитку економіки регіону з промисловою орієнтацією у національній господарській системі. Обрану тему розкрито, мету досягнуто повністю, завдання роботи вирішено. Робота за змістом і науковим рівнем відповідає критеріям, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація «Соціальний потенціал розвитку економіки регіону з промисловою орієнтацією» узгоджується з вимогами Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а її автор – Несвіт Костянтин Володимирович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу проблем формування
соціального капіталу
Інституту демографії
та соціальних досліджень
імені М. В. Птухи НАН України — В. П. Звонар

ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України
Ідентифікаційний код 26297291
ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ.
Вчений секретар